

Prof. dr Stipan Jukić

Hrvatska

UDK: 371.95

ISSN 1820 - 1911, 14 (2008), p. 242-250

OBRAZOVANJEM DO USPEŠNOG RODITELJSTVA

Rezime: U radu se ukazuje na brojna pitanja, značajna za uspešan rad sa darovitim decom, na koja većina roditelja nemaju valjane odgovore. Zato im je neophodna stručna pomoć od strane škole. Za uspešno pedagoško – psihološko obrazovanje roditelja pogodne su škole za roditelje u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama. Dobro osmišljenim programima moglo bi se pomoći roditeljima u radu sa njihovom decom u porodici, posebno u radu sa darovitim detetom. Nudi se jedna od brojnih varijanti sadržaja programa rada sa roditeljima u oblastima učenja učenja za učenike osnovne škole. Autor traga za odgovorom na pitanje zašto obdareno dete može biti problem i u školi i u porodici i koje su pretpostavke za obrazovanje roditelja za uspešno roditeljstvo.

Ključne reči: obrazovanje, roditelji, škola, darovito dete, stručno usavršavanje

Evo nekih običnih, ali veoma značajnih, pitanja: Kome je namenjena Porodična pedagogija? Kome je namenjena Razvojna psihologija? Može li neobrazovan roditelj uspešno odgajati svoje dete? Da li je moguće da porodica, u kojoj su roditelji neobrazovani, bude podsticajni faktor za decu uopšte, a posebno za darovitu? Može li uspešno raditi sa decom onaj roditelj koji ne poznaje bar osnove Porodične pedagogije i Razvojne psihologije? Ne treba mnogo ni pedagoškog ni psihološkog znanja za uspešne odgovore na postavljena pitanja. Porodična pedagogija namenjena je, pre svega, onima koji u porodici odgajaju decu. To su roditelji, ali i svi drugi u porodici - stariji i mlađi, koji na bilo koji način deluju na intelektualni, emocionalni, socijalni, kulturni, fizički i moralni razvoj dece. Prema tome, porodica nema samo ulogu da stvara povoljne uslove za bio-fizički opstanak deteta, nego i da stvara uslove za uspešan psiho-socijalni i kulturni razvoj deteta i za formiranje kompletne ljudske ličnosti. Iako u novim društvenim uslovima porodica poprima neke nove karakteristike, ona i dalje ostaje nezamenljiv i veoma značajan faktor za ukupni razvoj deteta. U vremenu brzih društvenih promena, poplave mas medija, raznovrsnih pozitivnih, ali i negativnih uticaja pojedinih socijalnih

faktora, uloga porodice i dalje ostaje veoma značajan faktor u razvoju deteta. Njena uloga je danas bitno složenija nego što je to bilo ranije. Još uvek najveći broj dece najviše vremena provodi u porodici. Roditelji su prvi autoriteti u razvoju deteta. Od njih deca intenzivno uče, stiču nova znanja o svetu, formiraju određene veštine i navike, saznaju društvene vrednosti, moralne norme, uče se adekvatnom ponašanju i uspostavljanju socijalnih odnosa prema drugima. U porodici se značajno doprinosi formiranju ličnosti deteta. Prema M. Bratanić «Roditelji su prvi i najvažniji odgajatelji, i kao takvi odgovorni su za zdrav razvitak ličnosti svog djeteta. Škola kao odgojna ustanova u tome im može i treba pomoći. Odgoj u školi treba biti samo nadopuna, a nikako nadomjestak obiteljskog odgoja»¹. Od porodičnog uticaja zavisi ukupni razvoj deteta. U jednom istraživanju na pitanje šta im je pomoglo da uspeju, 75% odličnih učenika je odgovorilo «Prije svega atmosfera koja vlada u mojoj kući»². Znaju li roditelji kakva je to prijatna atmosfera u porodici koja dete motiviše na rad i bolje rezultate? Kako takvu atmosferu stvarati? Kakva je uloga roditelja u tome? Uticaj porodice na razvoj deteta će biti uspešniji ako, umesto spontanosti, koja se ne može zanemariti i potpuno prevazići u delovanju na decu u porodici, značajniju ulogu u odgajanju dece ima *svesno i planski organizovano usmeravanje razvoja dece*. Međutim, za plansko usmeravanje razvoja dece potrebna su određena znanja iz pedagogije, porodične pedagogije i razvojne psihologije. Imajući u vidu da je većina roditelja pedagoški i psihološki nedovoljno obrazovana u porodici dominiraju spontani uticaji, koji ne moraju biti samo negativni. Oni su najčešće pozitivni, jer roditelji nastoje na svoju decu preneti sopstvena i pozitivna iskustva. Svaki roditelj želi da mu dete poprimi pozitivne osobine i da se uspešno razvija. Međutim, postoji bitna razlika između onog što roditelj želi, onoga šta bi još trebalo raditi, a roditeljima je nepoznato, i onoga kako sve to ostvarivati u odgajanju svog deteta. Da bi roditelji uspešno obavljali delikatnu ulogu porodice u savremenim uslovima, neophodno je njihovo obrazovanje. Bez toga porodica teško može uspešno ostvarivati cilj - «obezbeđivanje uslova za normalan fizički, intelektualni, socijalni i emocionalni razvoj dece i mladih...porodica ima za cilj formiranje

¹ Marija Bratanić (1990) *Mikro-pedagogija Interakcijsko- komunikacijski aspect odgoja*, Školska knjiga, Zagreb, str. 146

² Isto

zdrave, stabilne, radne i dobro prilagođene ličnosti»³ Ovaj cilj porodica može, planski ili spontano, sa manje ili više uspeha, ostvarivati u područjima fizičkog, intelektualnog, moralnog, estetskog i radnog obrazovanja. Znaju li roditelji kom cilju treba usmeravati razvoj dece? Znaju li zadatke pojedinih komponenti razvoja, koje trebaju realizovati u porodici? Poznaju li roditelji sadržaje porodičnog obrazovanja, kojima se ostvaruju postavljeni cilj i zadaci? Razumeju li roditelji prirodnu potrebu deteta za kretanjem? Znaju li značaj igre u razvoju deteta? Znaju li nešto o ulozi porodice u razvoju snage, spretnosti deteta, u razvoju sposobnosti opažanja? Znaju li kako negovati govor deteta i razvijati njegovo mišljenje? Da li su svesni roditelji da sa detetom treba često razgovarati o svemu onom što dete zanima- o pozorišnoj predstavi, TV emisiji, o biljnom i životinjskom svetu? Da li su svesni značaja šetnje sa detetom i boravka u prirodi, zajedničkih poseta kulturnim institucijama i sl.? Da li su svesni roditelji značaja međusobnog poverenja između dece, roditelja i drugih članova porodice? Znaju li kako negovati radoznalost dece, kako decu podsticati da koriste različite izvore znanja u porodici (knjige, enciklopedije, radio i TV emisije, Internet...)? Da li roditelji znaju o pozitivnim stranama kompjutera, ali i onome što može biti negativno za razvoj njihove dece u slučajevima svakodnevnog i dugotrajnog sedenja pred kompjuterom? Znaju li roditelji nešto više o značaju režima u porodici i kako on treba da izgleda? Koliko znaju o radnom obrazovanju u porodici, o njegovom značaju i njegovom sadržaju? Koliko roditelji poznaju potrebe dece za stvaralaštvom (crtanje, plesanje, pevanje, konstruktivne igre na didaktičkim materijalima, sportske aktivnosti i sl.)? Da li roditelji poznaju osnovne metode porodičnog delovanja? Da li dovoljno poznaju karakteristike pojedinih faza u razvoju deteta? Da li poznaju uzroke zaostajanja u razvoju pojedine dece? Znaju li karakteristike i potrebe darovite dece? Znaju li da je dete svako za sebe individua i da je svako dete sa posebnim potrebama, kako oni koji zaostaju u razvoju tako i oni koji imaju prirodni dara za dinamičniji i brži razvoj? Znaju li roditelji kako aktivno i uspešno slušati svoje dete? Kako komunicirati sa detetom da bi nas pažljivo slušalo? Znaju li roditelji kako menjati okolinu da bi se promenilo neprihvatljivo ponašanje dece? Kako

³ *Pedagoška enciklopedija*(1989) 2, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd..., str. 221

prevazilaziti sukobe sa decom?⁴ Znaju li kakva je uloga roditelja u oblastima učenja učenja? Znaju li roditelji o tome kako se ponaša obdareno dete, koje su njegove potrebe i kako ih zadovoljavati? Mogli bismo navesti niz novih pitanja na koja treba davati stručne odgovore u nameri da nam uslovi porodičnog razvoja budu što uspešniji. Manji broj roditelja je tokom obrazovanja stekao i neophodna pedagoška i psihološka znanja, potrebna za uspešno porodično odgajanje svoje dece. Jedan broj roditelja je ozbiljno shvatio ulogu roditeljstva, te su individualno radili na svom pedagoškom i psihološkom usavršavanju i pripremanju za uspešno roditeljstvo – proučavaju neophodnu literaturu, učestvuju u različitim oblicima organizovanog usavršavanja i sl. Ponekad je saradnja između predškolskih ustanova, škola i porodica razvijenija i daje mogućnost za uspešnije pripremanje roditelja za porodični odgoj – organizuju se predavanja, seminari, savetovanja, edukativne radionice i sl. Međutim, treba priznati da većina roditelja nije stekla neophodna znanja za uspešno roditeljstvo. Roditelji su prezaposleni, te imaju malo vremena da se bave i svojom decom. I ono slobodno vreme koje im je na raspolaganju, roditelji malo koriste za rad i druženje sa decom. Većina roditelja ne poznaje dovoljno svoje dete i ne zna kako mu u određenim situacijama uspešno pomoći. Zato mislimo da bi bilo dobro organizovati *škole za roditelje* u kojima bi se sistematski radilo na obrazovanju budućih i sadašnjih roditelja za uspešan razvoj njihove dece u porodici.

Škole za roditelje sadašnja i buduća potreba⁵

Od kada postoji škola, uvek je postojala potreba za saradnjom između škole i porodice. Tako se lakše ostvarivao cilj. Ta potreba postoji i danas. I pored toga što postoje pozitivni rezultati te saradnje u pojedinim školama, mnogo je primera koji pokazuju da je saradnja sa porodicom povremena, nedovoljno sistematična, sadržajno i organizaciono prevaziđena. Susreti sa roditeljima su veoma retki. Na odeljenjskim roditeljskim sastancima roditelji se uglavnom upoznaju sa uspehom svoje dece iz pojedinih nastavnih predmeta. Ponekad se organizuje predavanje (eks katedra) nekog stručnjaka. Malo je rada

⁴ Za roditelje je veoma korisna knjiga: Tomas Gordon, (2001) *Umeće roditeljstva, kako podizati odgovornu decu*, Kreativni centar i Most, Beograd

⁵ Napominjemo da škola za roditelje ne može obuhvatiti celinu sadržaja u saradnji škole i porodice. Ona se odnosi samo na pedagoško – psihološko obrazovanje roditelja, njihovo pripremanje i osposobljavanje za uspešniji rad sa decom u porodici.

sa manjim grupama roditelja putem edukativnih radionica, u kojima bi roditelji bili aktivni subjekti u sticanju novih znanja, koja će im koristiti u odgajanju njihove dece u porodičnim uslovima. Roditelji nisu dovoljno motivisani za saradnju. Od nje nemaju mnogo koristi. Zato je neophodno u svim predškolskim ustanovama i školama organizovati škole za roditelje. One trebaju imati plan i program, urađen od strane eminentnih stručnjaka. Škole za roditelje treba da imaju dugoročni plan i program za rad sa roditeljima, čija su deca u predškolskoj ustanovi, u osnovnoj i u srednjoj školi. Međutim, delovi programa treba da budu elastični, da se tokom školske godine menjaju ili nadopunjavaju, u zavisnosti od prilika koje vladaju u pojedinim porodicama. To se odnosi, pre svega, na individualne programe. Delovi programa bi se mogli odnositi na roditelje učenika po razredima (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 razred), a neki delovi za roditelje učenika dva razreda (1-2, 3-4, 5-6, 7-8 razred). To je neophodno zbog toga što postoje neke specifičnosti učenika uzrasta jednog razreda, a neke druge specifičnosti su karakteristične za učenike uzrasta dva uzastopna razreda. Tako bi se program mogao racionalnije i efikasnije realizovati. Ne treba zaboraviti da postoji potreba i za individualnim programima za roditelje pojedinih učenika, posebno za one čija deca imaju mentalni ili fizički usporeni razvoj i za one roditelje čija deca se ističu u svojoj obdarenosti. Jedino individualizovani programi za konkretne roditelje pojedinih učenika i njihova realizacija u individualnom radu stručnjaka sa roditeljem može doprineti da ovi roditelji budu uspješniji u radu sa svojom decom.

Razume se, da škola za roditelje ne može biti obavezna, ali treba sve uraditi da roditelje zainteresujemo za program ovakve škole. Edukaciju bi trebalo početi sa onim roditeljima koji to žele. Oni bi mogli zainteresovati i druge roditelje za ovaj vid edukacije roditelja u predškolskoj ustanovi ili u školi. Uvek će biti i takvih roditelja koji ne žele učiti. Svu odgovornost za razvoj svoje dece prebacuju na školu. Poneki imaju negativan stav prema školi i teško ih je, ali nije nemoguće, privoleti na intenzivniju saradnju sa školom i preko škole za roditelje. Takvih ima i sada, koji uopšte ne saraduju sa školom. Njih će biti teško pridobiti za pohađanje ove škole. Međutim, to ne treba da bude razlog da se škola ne organizuje za one roditelje koji osećaju potrebu za pomoći od strane škole. Što je uspeh ove škole veći, time će veći broj roditelja u nju biti uključen. Princip dobrovoljnosti uključivanja u školu za roditelje omogućio bi da se radi sa onim roditeljima koji su motivisani, koji žele da saznaju

kako uspešno pomagati svom detetu u njegovom razvoju, a to je jedna od pretpostavki za uspeh u radu ove škole. Ako škola dobro radi i ako roditelji vide koristi od takvog vida edukacije, svake naredne godine će se u školi broj roditelja povećavati. Roditelji će i sami tražiti realizaciju programa ako od njega vide korist i ako im ova škola omogućiti da oni budu sposobniji u radu sa svojom decom.

Plan i program škole za roditelje treba ranije dostaviti roditeljima. Sa njima o tome treba razgovarati i objasniti im cilj i zadatke koje treba realizovati, sadržaje i načine realizacije plana i programa. Bez dobre pripreme ove škole i njenih potencijalnih polaznika teško je očekivati masovniji odaziv roditelja.

Trebalo bi raditi sa manjim grupama roditelja tako da u realizaciji određenog programa roditelji imaju aktivnu ulogu. Treba stvarati uslove u kojima će roditelji međusobno komunicirati, komunicirati sa stručnjakom, proveravati sopstvena znanje, stavove i gledišta, razmenjivati mišljenje sa drugima roditeljima, nastavnicima, pedagogima, psiholozima i saznavati novo, do sada za njih nepoznato ili manje poznato. Zato su edukativne radionice najpogodnije u radu sa manjom grupom roditelja. Međutim, sa onim roditeljima čija su deca potpuno specifična (nadarena ili zaostaju u razvoju) treba organizovati individualni rad i u okviru njega realizovati znatan deo programa ove škole. Roditelji bi se, proučavajući preporučenu literaturu, mogli pripremati za aktivnu ulogu u realizaciji programa rada škole. Tako pripremljeni mogu biti aktivni sudionici u realizaciji predviđenog programa, bilo da se organizuje edukativna radionica ili da se program ostvaruje individualnom saradnjom.

Kao primer dela programa škole za roditelja navodimo područje učenja učenja⁶.

Danas nema važnije ljudske delatnosti koju treba naučiti, od delatnosti kako treba uspešno učiti. Veština efikasnog učenja treba da bude osnova svih drugih znanja, veština i navika. Veština uspešnog učenja se uči u školi i u roditeljskom domu. Da bi roditelji uspešno obučavali svoju decu kako uspešno učiti trebaju i samo biti osposobljeni u ovoj oblasti. Kako pomoći deci u učenju u roditeljskom domu? Kako ih proveravati? Koji su neophodni uslovi u

⁶ Kao primer neka nam posluži knjiga :Tatjana Vujković I Stipan Jukić, (1999)*Edukativne radionice za roditelje- Šta roditelj treba da zna I da radi da bi učenje učenika bilo uspešnije*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Noovi Sad

porodici za uspešno učenje? U saradnji sa roditeljima treba tražiti odgovore na navedena i druga pitanja. Roditelj može uspešno pomoći svom detetu u ovoj oblasti samo ako dovoljno poznaje psihofizičke karakteristike svog deteta, ako zna koje povoljne uslove treba obezbediti u roditeljskom domu za uspešno učenje, kako da kontroliše, pomaže i motiviše dete za uspešno učenje i sl. Evo tema, koje bi se mogle obraditi putem edukativnih radionica: 1. Za koga možemo reći da je uspešan roditelj? 2. Karakteristike uspešnog učenja. 3. Psiho – fizičke karakteristike učenika konkretnog uzrasta i njihov uticaj na uspeh u učenju. 4. Šta su to radne, kulturne i zdravstveno- higijenske navike i kako ih negovati u porodici? 5. Plan dnevnih aktivnosti učenika i uloga roditelja u njegovoj izradi i realizaciji. 6. Uslovi uspešnog učenja i uloga roditelja u njihovom stvaranju. 7. Kako roditelj može pomoći svojoj deci pri izradi domaćih zadataka i pri učenju? 8. Teškoće pri učenju i pomoć roditelja detetu u savladavanju prepreka. 9. Koja je odgovornost roditelja za uspeh njihovog deteta u školi?

Obdareno dete problem škole i porodice

Ubrzani intelektualni razvoj darovite dece, radoznalost, inventivnost, originalnost, stvaralaštvo i lakše i brže savladavanje nastavnog gradiva su samo neke karakteristike ove dece. U tradicionalnoj nastavi, u kojoj nema dovoljno individualizacije, u kojoj se nastava svodi na prosek, takva deca su zapostavljena. Oni nisu optimalno opterećeni. Na nastavi se dosađuju, nemirni su, te postaju nastavnicima problem. Ako se zna da je u našim školama veoma retka akceleracija nadarenih učenika, da su dodatni programi neadekvatni i da se realizuju, često, u klasičnim formama nastave, onda nije teško zaključiti da nadarenim učenicima tradicionalna nastava postaje kočnica ubrzanog razvoja⁷.

Slično je i sa porodičnim uslovima u kojima odrasta obdareno dete. Roditelji, zbog nedovoljne stručnosti, ne poznaju osobine nadarenog deteta niti znaju koje uslove treba obezbediti, kako se odnositi prema obdarenom detetu i slično. To potvrđuju rezultati istraživanja koje je organizovala akademik Bosiljka

⁷ Poznat je slučaj u Zagrebu. Jedna američka institucija obavljala je testiranje učenika iz matematike i tragala za nadarenima. Jedan učenik na testu je pokazao najbolje rezultate. Dakle, radi se o nadarenom učeniku u oblasti matematike. Međutim, iz matematike je imao samo trojku. Izjavio je da ga takva nastava matematike ne zanima. Sve se zasniva na osnovnim računskim operacijama.

Đorđević. Ona je, pored ostalog, tragala za odgovorom na pitanje šta roditelji, nastavnici i instruktori podrazumevaju pod pojmovima i terminima darovitosti i talent. Autor konstatuje: «Mnogi od njih nisu odgovorili na ovo pitanje što ukazuje na nedovoljno poznavanje fenomena darovitosti i svega što iz nedovoljnog poznavanja ovog fenomena proizilazi. Oni koji su izneli svoje shvatanje o darovitosti pokazali su jednostranost i pragmatičnost, jer su ovaj fenomen prvenstveno shvatili kao manifestovanje intelektualnih sposobnosti, a u velikoj meri zapostavili sva druga, ljudska svojstva darovitosti i time suzili i osiromašili šire poimanje i razumevanje ličnosti darovitih. Takvim poimanjem oni darovite vide samo kao one koji postižu dobre rezultate u učenju i životu uopšte»⁸ Nadareno dete i u porodici može biti problem ako nema uslove za razvoj prilagođene njegovim potrebama.⁹ Zato je takvim roditeljima neophodna stručna pomoć od strane škole. U radu sa nadarenim učenicima pomoć je potrebna i nastavnicima i saradnicima. Zato bi ovo područje trebalo biti obavezan deo programa stručnog usavršavanja nastavnika i saradnika.

Pretpostavke za uspešan rad škole za roditelje

Da bi se pomoglo roditeljima u radu sa darovitom decom neophodno je sledeće:

1. Tokom obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika svih profila neophodno je posvetiti posebnu pažnju i o obdarenim učenicima i načinu rada sa njima. Bez toga nastavnici ne mogu pomoći roditeljima svojih učenika.
2. Tokom obrazovanja školskih pedagoga i školskih psihologa neophodno je da teorijski ovladaju znanjima o darovitoj deci i da se praktično osposobe za primenu tehnika i instrumenta za identifikaciju i praćenje nadarene dece. I za njih je potrebno permanentno stručno usavršavanje i u ovoj oblasti. Oni bi trebali dobro poznavati kako nadarenim učenicima stvarati uslove u školi, u nastavi, u porodici i u široj društvenoj sredini za njihov uspešan razvoj. Bez toga oni ne

⁸ Akademik Bosiljka Đorđević, Roditelji, nastavnici i instruktori o razumevanju (shvatanju) pojmova i termina darovitost i talent, *Zbornik, br. 12, Viša Škola za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2006.*

⁹ O svemu tome veoma dobro pišu: mr Nikoleta Milošević i mr Milja Vujačić u radu *Ka uvažavanju potreba darovitih učenika i njihovih roditelja, Zbornik, br. 12, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2006.*

moгу pomoći ni nastavnicima ni roditeljima ni učenicima u ovoj oblasti.

3. Na fakultetima i institutima neophodna su dalja naučna istraživanja obdarene dece i rada sa njima.

4. Škole za roditelje treba da budu opšteprihvaćene forme pedagoško – psihološkog obrazovanja roditelja, pored ostalog i u radu sa nadarenom decom. Treba ih osnivati u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama.

5. Prosvetni savetnici treba da podstiču uspešan rad sa obdarenim učenicima. Uslov je da i sami ovu problematiku dobro poznaju. Njihovo obrazovanje i permanentno usavršavanje u ovoj oblasti je uslov za to.

6. Roditeljima saradnja sa školom treba da postane potreba i navika, pa i škola za roditelje u kojoj treba da tragaju za odgovorima na sva pitanja koja su im nepoznata u radu sa obdarenom decom. Kada roditelji osete korist od saradnje sa školom, onda će ispoljiti i veća interesovanja i veće angažovanje na svom usavršavanju ka uspešnom roditeljstvu.

7. Potrebno je i dalje raditi na tome da savetovanja o radu sa darovitom decom u Vršcu budu mesto gde će se sučeljavati nova dostignuća u oblastima teorije i prakse u radu sa darovitom decom. Biće to, kao i do sada, rasadnik novih saznanja o darovitima i imati uticaja na teoriju i praksu, ne samo u našoj zemlji.

Stipan Jukic, PhD
Croatia

Successful Parenting through Education

Abstract: The paper points out to numerous questions, important for successful work with gifted children parents do not have sound answers for. Therefore they need professional help from school. Schools for parents in preschools, primary and secondary schools are suitable for successful pedagogic-psychological education of parents. Well designed programs could help parents in work with their children in family, especially in their work with a gifted child. The paper offers one of numerous variants of contents of a program for parents in the field of metacognition for primary school students. The author searches for an answer to the question why a gifted child can be a problem at school and in a family and what are assumptions for education of parents for successful parenting.

Key words: education, parents, school, gifted child, professional development.